

Uitdagingen bij de standaardisatie van financiële verslaggeving in de wereld

(UvT Societeit, Den Haag, 15 feb 2011)

Prof. Dr. Philip JOOS , academic dean Tiasnimbas Business School, hoogleraar Financial Accounting Tilburg University

Geachte genodigden,

Toen in 2001 de Europese Commissie besliste om alle beursgenoteerde bedrijven in de Europese Gemeenschap een uniforme externe verslaggeving op te leggen volgens de Internationale Financiële Rapporteringsstandaarden (IFRS) betekende dit een nieuwe mijlpaal in de eenmaking van Europa. Exact 55 jaar na het voorstel van Robert Schuman om een Europese Gemeenschap van Kolen en Staal te vormen, en 6 jaar na de invoering van de Euro, gaan ruim 7000 beursgenoteerde bedrijven in alle Europese Lidstaten over tot een eengemaakte verslaggeving. Enkele maanden later wordt in Oktober 2002 een verdrag getekend met de Amerikaanse regelgever Financial Accounting Standards Board om de Internationale en Amerikaanse verslaggevingsstandaarden meer op elkaar af te stemmen, het zogenaamde Norwalk Agreement. Tegen eind 2011 zullen meer dan 150 landen in de wereld overschakelen op IFRS. Er wordt gesteld dat IFRS leidt tot een meer transparante verslaggeving met een verlaging van de kapitaalkost, een betere werking van de kapitaalmarkten, en een grotere vergelijkbaarheid van ondernemingen tot gevolg.

Ik wil graag in mijn betoog een conceptueel kader schetsen om de oorzaken en economische gevolgen van deze internationale verslaggevingstendens beter te verstaan. Ik zal hierbij de uitdagingen aangeven voor het komende decennium en een oproep doen aan diverse partijen die bij het verslaggevingsproces betrokken zijn.

Ik vertel mijn verhaal vanuit mijn wetenschappelijke achtergrond. Mijn onderzoeksgebied focust zich op diverse aspecten van externe verslaggeving. In de afgelopen decennia zijn studies gepubliceerd die de kwaliteit van de externe verslaggeving meten en de determinanten ervan onderzoeken. Kwaliteit wordt gekenmerkt door de mate van winststuring (winstafvlakking, winstoverschatting of onderschatting), selectieve en opportunistische berichtgeving, en in het meest extreme geval financiële fraude. Winststuring is het gevolg van beslissingen rond het meten en toerekenen van kosten en opbrengsten in specifieke boekhoudperiodes. De rapportagestandaarden geven de bedrijfsleiding voldoende speelruimte om met kosten en opbrengsten te schuiven met heel veel subjectieve inschattingen. IFRS regels verschillen hieromtrent van nationale rapporteringsstandaarden, en dit leidt – niet verwonderlijk - vaak tot andere cijfers. Zo bijvoorbeeld rapporteerde Ahold voor hetzelfde jaar 2004 een geconsolideerd verlies van 436 miljoen euro onder het Nederlandse boekhoudstelsel, een winst van 885 miljoen onder

IFRS, en een winst van 89 miljoen onder Amerikaanse regels. Ahold was toen nog genoteerd in New York en diende daarom de cijfers te vertalen naar Amerikaanse standaarden. Volgens Nederlandse regels had Ahold dus een half miljard verlies, en volgens IFRS bijna 1 miljard winst. Maar welk cijfer weerspiegelt nu de economische realiteit? Als de realiteit weerspiegelt is in de koers van een beursgenoteerd bedrijf, dan zou het winstcijfer of verandering in winst over tijd een statistische relatie dienen te vertonen met de beleggerswaarde van het bedrijf. Het ontbreken van dergelijk verband is een indicatie van lage kwaliteit.

IFRS vraagt ook meer uitgebreide toelichtingen zoals bijvoorbeeld rond pensioen-voorzieningen, bedrijfssegmenten, aandeelverloning, waardeverminderingen van materiële en immateriële activa. Deze gedetailleerde toelichtingen zouden in principe het niveau van transparantie moeten verhogen. In realiteit merken we echter dat lang niet elke onderneming die IFRS toepast heel transparant hiermee omspringt, en dat er nog steeds sprake kan zijn van een hoge mate van winststuring. Reeds enkele jaren hebben onderzoekers vastgesteld dat verslaggevingsstandaarden op zich niet voldoende zijn om de kwaliteit van de verslaggeving te bepalen. De vraag rijst onmiddellijk of invoering van IFRS daadwerkelijk leidt tot kwaliteitsverhoging.

Recente onderzoeken, inclusief mijn eigen werk, hebben bijgedragen tot het begrijpen van de factoren die de verslaggevingskwaliteit beïnvloeden, ook in de context van de landen die overgestapt zijn op IFRS. Ik onderscheid hierbij 3 belangrijke factoren: private, politieke en economische factoren. De mix en de intensiteit tussen deze factoren verschilt vaak tussen landen en resulteert in andere percepties van rapporteringskwaliteit. Ik licht kort deze drie factoren toe.

Vooreerst, *private factoren* die inwerken op kwaliteit. Deze factoren hebben te maken met belanghebbenden van verslaggeving zoals aandeelhouders, schulddverleners, vakbonden, personeel, bedrijfsleiding, financiële analisten, de pers. De huidige financiële verslaggeving is historisch ontstaan om contracten tussen de verschillende partijen en de onderneming vlotter tot stand te laten komen en beter na te leven. Schuldverleners schrijven al 100den jaren convenanten die gebaseerd zijn op financiële cijfers in de externe verslaggeving. Bankiers zijn vooral gebaat bij het tijdig melden van potentiële verliezen en het conservatief waarderen van activa op de balans die kunnen dienen als onderpand van de schuld.

De bedrijfsleiding is vaak beloond op basis van jaarprestaties zoals weergegeven in het extern verslag, vooral als het gaat om een bedrijfsvoerder die losstaat van de aandeelhouders. Vakbonden gaan vaak cijfers uit het extern verslag gebruiken bij loonsonderhandelingen of – in het geval van slechte tijden - bij herstructureringsdiscussies. Er is aangetoond dat de mate van winststuring, voorspelbaarheid van de winstcijfers, en associatie met de beurskoers sterk bepaald is door de aanwezigheid van deze belanghebbenden. Samen met 2 collega's van de London School of Economics toon ik aan dat Franse beursgenoteerde bedrijven vaak de controversiële IFRS standaard rond

aandeeloptieverloning slecht toepassen, tenzij er Amerikaanse of Britse aandeelhouders in het bedrijf participeren. Verrassend is dat de reputatie van de auditor, die als externe partij de cijfers controleert, geen verschil maakt.

De tweede kwaliteitsfactor is de *politieke factor*. Politieke factoren houden verband met het overheidsapparaat in een land of regio, nationale rechtstelsels, belastingsautoriteiten, toezichtshouders en verslaggevingsorganisaties zoals de IASB of FASB. Studies tonen aan dat beter toezicht leidt tot een mindere mate van winststuring en betere toelichtingen.

Tot slot bepalen *economische factoren* de kwaliteit. Conjunctuurecycli hebben een sterke invloed op winststuring en beïnvloeden tevens de private en politieke factoren. De mate van concurrentie is een ander voorbeeld dat sterk bepaalt hoe gedetailleerd bedrijven willen rapporteren over hun bedrijfssegmenten.

Maar wat gebeurt er in situaties waarbij verslaggevingsregels niet of nauwelijks aansluiten bij deze factoren? Bijvoorbeeld verslaggevingsstandaarden die ingaan tegen de belangen van schulders, of tegen de belangen van de bedrijfsleiding en institutionele beleggers. Deze “slechte”standaarden leiden tot de volgende effecten:

1. Er gaan zich meer fraudegevallen voordoen, ingegeven door het omzeilen van de standaard. Voorbeeld hiervan is de regelgeving voor de *special purpose vehicles*, met de fraude bij Enron als bekend geval.
2. Er zullen initiatieven ontstaan die alternatieve rapportering vrijwillig aanbieden. Zo is bijvoorbeeld Standard & Poors enkele jaren geleden begonnen met het rapporteren van de zogenaamde ‘core earnings’ van Amerikaanse bedrijven om zo de volatiele winstcijfers van de bedrijven te corrigeren voor eenmalige posten. Een ander voorbeeld is de conservatieve correcties die banken doorvoeren op de activa waardering om zo een conservatieve inschatting te verkrijgen bij de convenanten.
3. Er zal zich ook massale lobby voordoen tegen slechte standaarden. De interventie van President Sorkozy in October 2008 bij de IASB rond de IFRS fair value regels voor financiële instrumenten, heeft ervoor gezorgd dat IFRS op slag werd gelijkgeschakeld met de Amerikaanse standaarden.
4. Bedrijven zullen veranderingen doorvoeren in hun economische transacties om de negatieve rapporteringsgevolgen te vermijden. Zo zijn bedrijven massaal overgestapt naar pensioen contributiefondsen om de complexe pensioenregels voor defined benefit plans te vermijden.

Welke uitdagingen zie ik voor de externe verslaggeving in het komende decennium:

- Vergelijkbaarheid (een van de grote voordelen van een globale taal zoals IFRS) zal enkel bereikt worden als het gedragen wordt door een mondiale politieke en economische structuur. In Europa is er een lange weg afgelegd van de eenmaking van politieke en economische structuren, met het Verdrag van Maastricht in 1992 (eengemaakte markt) en de invoering van de Euro als mijlpalen. De invoering van een eengemaakte verslaggevingsstandaard in 2005 is dan ook een logische vervolgstap.
- Prestatiemeting van een onderneming zou niet enkel een financiaal plaatje mogen opleveren met winst/verliescijfers, activa en passiva die in monetaire termen kunnen worden uitgedrukt. Momenteel zijn de rapportages nog te veel gefocust op de aandeel en vreemd vermogenverschaffers. Meer en meer zal verslaggeving zich dienen te richten op milieu, maatschappelijke en bestuurlijke prestaties, ofwel CSR (corporate social responsibility). Willen we deze planeet leefbaar houden tegen 2050 zal dergelijke rapportering cruciaal zijn.

Ik ga een oproep richten aan diverse partijen: meer bepaald aan de academici, bedrijfsleiders, regelgevers en toezichtshouders, en tot slot politici.

- Academici.
Essentieel is dat wetenschappers hun rol van onafhankelijkheid kunnen gebruiken in het huidige rapporteringsdebat. Zij zijn ideaal geplaatst om regelgevers conceptuele inzichten te geven. In Tilburg wordt actief ingezet op de valorisatie van onderzoek en de deelname van de wetenschappers in het maatschappelijke debat. In de IFRS context dienen docenten de studenten duidelijk het conceptuele kader van IFRS bij te brengen: Rapporteringsregels veranderen heel vaak, maar concepten vormen steeds de basis. Van belang is ook het bijbrengen van economische inzichten (waarderingsmodellen, informatie economie, de rol en gevolgen van incentieven, externaliteiten), en tot slot het belang van ethische waarden.
- Bedrijfsleiders
Verslaggeving wordt sterk beïnvloed door persoonlijke drijfveren van bedrijfsleiders. Ethisch gedrag begint bij de top. Ik roep bedrijfsleiders op meer besef aan de dag te leggen van het sociale doel van de onderneming. Hierbij past afstand nemen van de graaicultuur. Ik stel vast dat bedrijfsculturen over de wereld in dit opzicht sterk verschillen, en daardoor ook rapporteringsgedrag beïnvloeden. Initiatieven zoals het CFA Institute (Certified Financial Analysts) met de promotie van professionele ethische waarden als kern van het instituut, kan dienen als voorbeeld.

- Regelgevers en toezichtshouders
 - Zij dienen ten volle bewust te zijn dat goede regelgeving steeds moet gebaseerd zijn op een breed maatschappelijk draagvlak. Regels bekomen door invloeden van specieke belangengroepen zijn suboptimaal en leiden tot een netto maatschappelijk kost. Vooral internationale instanties hebben het moeilijk om uitgebreid te polsen naar de brede maatschappelijke aanvaarding en vaak zijn politieke factoren verschillend over de wereld.
 - De toenemende invloed van IASB in de wereld veroorzaakt een uitdaging om de Amerikanen aan boord te krijgen en te laten meewerken. De Amerikaanse boekhoudregelgever is een grotere organisatie met een langer track record. Zijn de huidige economische machtsblokken evenredig vertegenwoordigd in de IASB, of is er nog steeds een te grote invloed van de oude wereld (Europese Unie en de VS)? Gisteren hoorde ik op de radio dat China nu nummer 2 is in de wereld en Japan heeft voorbijgestoken. Zullen zij voldoende invloed hebben in de toekomstige bedrijfsrapportageregels?
 - Er is nood aan Internationale toezichtshouders. Europees toezicht op de auditors en op de financiële markten zijn recente initiatieven in die richting. Een interessante ontwikkeling dit jaar zijn de voorstellen van Eurocommissaris Michel Barnier van interne markten en diensten. Barnier plaatst grote vraagtekens bij auditorganisaties die naast de wettelijke controle ook nog allerlei adviesdiensten verrichten.
 - Ik wil bij de toezichtsinstanties een kritische kanttekening plaatsen. In April 2009 organiseerde ik een bijeenkomst rond regulering met top academici uit de VS en vooraanstaande praktijkmensen en leden van het AFM. Prof Ray Ball, een van de pioniers in rapporteringsonderzoek van de Universiteit van Chicago, wees op de gevaren van overregulering in zijn analyse van de Amerikaanse regelgeving SOX ingevoerd na de grote boekhoudschandalen: de bureaucratie creëert een ongunstig bedrijfsklimaat voor kleine en buitenlandse bedrijven en leidt volgens hem tot grotere invloed van specifieke lobbygroepen.

- Politici: Met betrekking tot IFRS is het stimuleren van internationale initiatieven en instanties van belang. Regelgeving gebeurt meer en meer op een geglobaliseerde basis. Nationale politieke organen moeten dus bereid zijn om nationale bevoegdheden over te dragen. Als Belg kan ik getuigen dat zelfs de bevoegdheidsoverdracht van federale overheid naar de gewesten niet evident is, wat resulteert in de historisch lange regeringsvorming. Onderwerping aan internationale politieke instanties vergt politieke moed, en moet gepaard gaan met een goede vertaalslag naar de bevolking en de lokale bedrijfswereld.

Op de vraag of we in 2025 in een wereld zullen leven met een lingua franca voor bedrijfsvoering in dit geval IFRS, kan ik de analogie maken met Engels als wereldtaal. Het Engels wordt op vele Nederlandse universiteiten gebruikt om zich meer internationaal te profileren in onderzoek en onderwijs. Maar betekent dit dat na verloop van tijd alle Nederlandse studenten zullen overschakelen op Engels als omgangstaal? Veel nuances worden nog steeds uitgedrukt in de eigen Nederlandse taal die zich over de eeuwen heen heeft ontwikkeld binnen de socio-economische context. De Engelse taal gaat die efficiënte manier van uitdrukking niet zo maar vervangen, tenzij dit kadert in een meer internationale informatie uitwisseling.

Hoewel er nog veel hindernissen moeten overwonnen worden, is een globale verslaggevingstaal zoals IFRS ongetwijfeld van belang voor een efficiënte internationale bedrijfsvoering. Maar er valt nog een hele lange weg af te leggen bij bedrijven, politieke en economische instanties met een puur lokale focus.

Ik dank u voor uw aandacht.

Philip Joos